

FRUENS BØGE

I 1895 hed sommerrevyen "Fra Flakhaven til Fruens Bøge" på det nyåbnede Odense Sommertheater. I et mellem-akt, blev denne sang med melodi af musikdirektøren Emilius Wilhelmi og tekst af Laurits Steffen Pedersen præsenteret:

Sejle op ad åen
en dejlig sommerdag.
Hvilken lyst på engens kyst
nikke tusind blomster tyst
og ved den blinkende vove
langtfra vejenes støv,
vinke de skyggende skove
med herlig luft og løv.

Kommer imellem der brud på maskinen
eller vi løber en smule på grund,
har ved forliset en trøst vi i pinen,
vi kan ej drukne, hvor vi føler bund.

Sejle op ad åen,
en dejlig sommerdag.
Båden glider på den
med sagte stempelslag.

Dans i Fruens Bøge
under grønne træer;
en og hver kan danse dér
med og uden hjærtenskær
og i den bølgende vrimmel
båret af tonernes lyd
højt i den syvende himmel
man soler sig i fryd.

Valsen den drager, musikken den fængsler;
polka og hopsa gør sjælene glad.
Hjælp er der også for tørstendes længsler,
limonade, kager og øller fra fad.

Dans i Fruens Bøge,
under kronernes brus
her kan man sig søge
en salig sus og dus.

Sejle hjem ad åen
dejlig måneskinsnat,
glide tyst langs skovens træ'r
skønt belyst af månens skær.
Og på de dampende enge
istemmes frøernes sang,
isprængt med græshoppers strenge
en munter sommerens klang.
Båden glider så let gennem vandet;
natten er stille og himlen er klar,
ikke en sky varsler regn eller andet,
blæsten ej hindrer en lun passiar.
Sejle hjem ad åen
under stjernernes hær,
vanskeligt kan man finde
en pragt som denne her.

Fotografi fra 1907

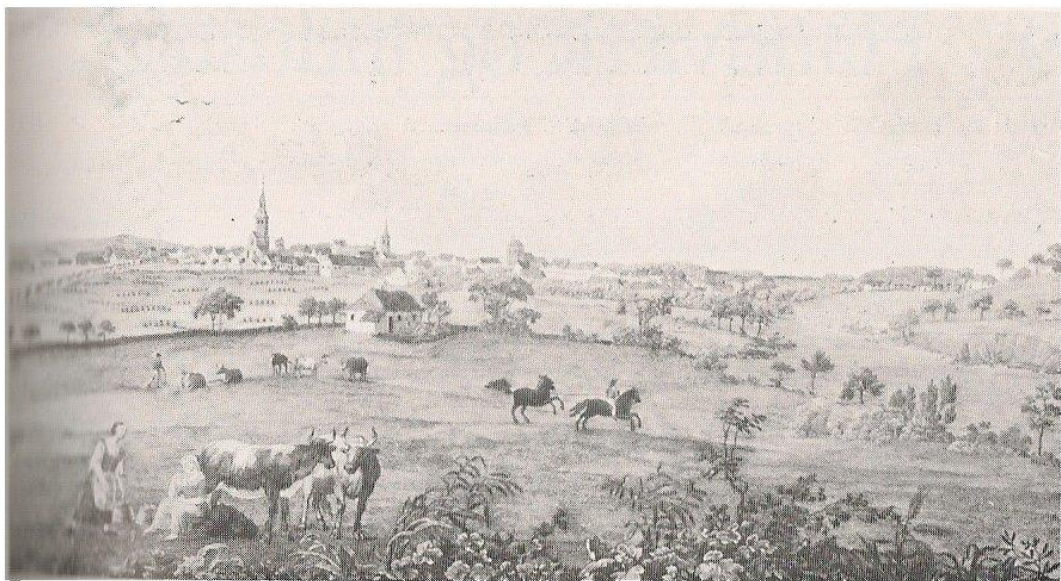
Der blev hurtigt digtet andre vers til sangen, som blev brugt i andre forestillinger (f. eks. ”Vand på Møllen”) og trykt som skillingsvise. Men i dag er faktisk kun kendt:

Vi sejled’ op af åen,
sejled’ nedad igen;
det var vel nok en dejlig sang,
den må vi ha’ endnu engang!
For vi sejled’ op ad åen,
sejled’ ....¹

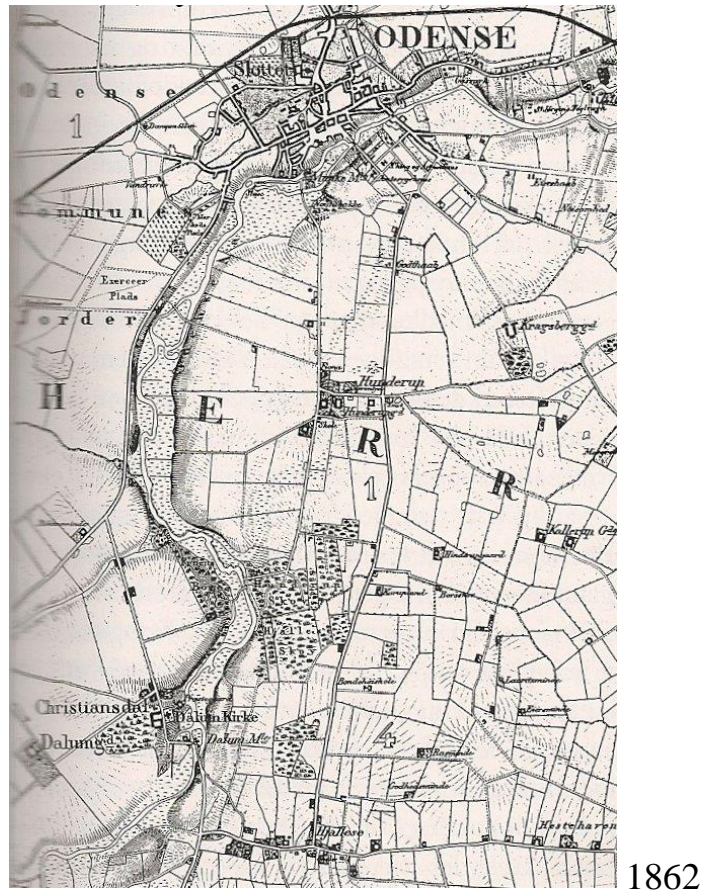
Men hvordan var der i Fruens Bøge ? Det er det som dette skrift handler om. For et par år siden (2012) var Birthe og jeg på en guidet tur i området, hvor museumsinspektør Henrik Harnow fortalte om bygningerne og forlystelserne som var derude. Det var fint at være på stederne, men jeg savnede billeder fra dengang. De er så med her.

I 1800-tallet var Odense landets andenstørste by med omkring 10.000 indbyggere. Der var bl.a. embedsmænd, borgere (optagne håndværksmestre og handlende), arbejdere, fruentimmere, tjenestefolk, soldater, børn, gamle og ”udstødte”.

Fruens Bøge lå ude på landet.

Odense set fra øst 1805.

1862

Men først lidt om hvem området har tilhørt gennem tiden².

Det nuværende Dalum Klosters hovedbygning er fra 1930, men det skriver sin historie tilbage til ca. 1200, hvor benediktiner-nonner flyttede ud fra et mindre kloster på Nonnebakken.

Dengang lå bygningerne på den modsatte side af vejen, hvor kirken nu ligger – den var nordfløjen i det firfløjede bygningskompleks.

Klosteret nævnes i 1249 som "Monasterii Dalumensis". (Dalum er sammensat af ordet "dal" og gl. dansk "hem", der betyder gård eller samling af gårde, men -um kan også være en flertalsform af ordet dcil.)

Klosteret havde i 1500-tallet mere end 300 tilhørende fæstegårde og ejede det område, som vi dag kalder "Fruens Bøge". Under Grevens Fejde blev klosteret overfaldet og plyndret af borgere fra Odense under ledelse af skrædderen Henrik Skræp. Ved reformationen i 1536 blev alt kirkegods overtaget af "kronen" (dvs. det blev kongens ejendom) og Dalum Kloster fik en lensmand til at bestyre området. Ellen Marsvin blev lensmand i 1620. Men nonnerne fik lov til at blive boende, hvor den sidste døde i 1580.

I 1682 blev klosteret solgt til Christian von Schuldt, som gav det navnet Christiansdal - dette navn er formentlig opkaldt efter Christian V (1670-99). På et tidspunkt var bygningerne kongelig Ryttergård. I 1764 overtog Chr. Bentzon ejendommen, og da kun kirken efterhånden stod tilbage, lod han herregårdsbygningerne plu klosterkirke på den anden side af vejen bygge. I 1875 solgte en senere Bentzon de 53 tønder land til kommunen. Egentlig var byrådet ikke interesseret, men da en anden køber overvejede at fælde træerne slog kommunen til - mange af byrødderne brugte jo det rekreative forlystelsesområde, som havde udviklet sig på stedet.

Der lå stadig mange fæstegårde, og i dag er to tilbage (se senere).

I 1906, da den tyske benediktinerorden, Sct. Hedvig Søstrenes Kongregation overtog ejendommen, blev Christiansdal igen kaldt Dalum kloster.³

Der er ikke enighed om hvor navnet "Fruens Bøge" stammer fra. Nogle mener at det henviser til nonnernes "frue", altså Jomfru Maria.

Kørte man i 1800-tallet foregik det selvfølgelig i hestevogn. Og kørte man fra Odense ad Faaborgvej - som jo ikke var asfalteret dengang – mødte man først "Esplanaden" og "Hedehuset". Bygningerne ligger der den dag i dag, men lå dengang ensomt "ude på landet". Så var man nået til indgangen til Fruens Bøge.

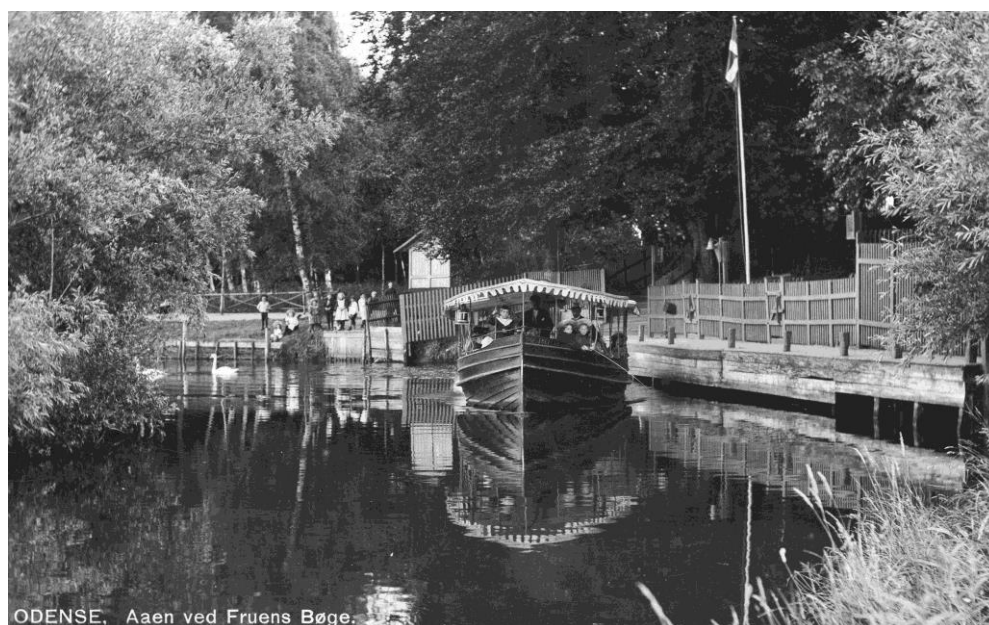
Det var trakørsteder, og det er "Hedehuset" stadig, men nu hedder det "Bondestuen". Her kan man også sidde ude i gårdhaven bagved. Denne bygning er det ene af Christiandals tidligere fæstehuse.

Fra 1911-52 var der sporgvogne i Odense, og hovedlinjes ene endestation lå her. Man kunne for eksempel stå på på Flakhaven eller ved Banegården, som dengang lå for enden af Jernbanegade. (Den ”nye” banegård, som i dag er musikbibliotek, blev bygget i 1914. Zoologisk have blev åbnet i 1930.)

På den anden side af gaden er indgangen til Fruens Bøge. Der har været udflugter til området fra midten af 1700-tallet.

Går man cirka en kilometer gennem skoven, kommer man til broen med Erik Bøghs sti, hvor Åfarten har sin endestation, og vi kan møde de, der er sejlet hertil. (Erik Bøgh (1822-99) var digter og vaudeville-komponist.)

ODENSE. Aaen ved Fruens Bøge.

cirka 1911

I sommeren 1829 fortæller H. C. Andersen om udflugterne til Hunderup Skov og Christiansdals Skov (Fruens Bøge) bl.a.:

»Tæt ved Bakken [Nonnebakken] holde Vogne om Søndagen, der føre Folk til Skoven, et Slags Charlottenlunds-Tour i det Smaa. Veien gaaer igjennem Hunderup, hvis Bønder vistnok ere de rigeste i Fyen...

I Skoven har man Musik og et Telt med Forfriskninger. Byens Folk tage herud, og der giøres sædvanlig en lille Udflugt til Christiansdals Skov, der ogsaa kaldes Fruens Bøge, hvor jeg som Dreng hoppede om og samlede Jordbær paa et Græsstraa. En blind Mand spillede paa Violin i Skoven, og fra Byen kom der fornemme Folk seilende op ad Aaen i en Baad, hvorfra der hang et stort rødt Flag.«

Et aktieselskab blev dannet i 1882 og anskaffede hurtigt dampbåden Kvik, og i de følgende år blev kapaciteten hurtigt udbygget med både som Pilen, Odin og Skt. Alban. Åfarten kunne således i slutningen af 1880'erne befordre op til 400 personer i timen i hver retning fra Munke Mose til anløbsbroen i Fruens Bøge. Netop fra 1880'erne og fremefter fejrede det odenseanske borgerskab da også i hidtil uset omfang sig selv ved de ugentlige danseaftener ved den nye skovpavillon i Fruens Bøge, så behovet for fast sejlads var tydeligt stigende.

Da sporvognene kom til byen fra 1911 og snart fik linjer både til Fåborgvejs begyndelse og ud til Hunderup Skov, bukkede dampbådssejladsen under for konkurrencen. Men fra 1932 lysnede det igen og sejladsen blev genoptaget.

"Sorgenfri" var et hus af gule mursten og bindingsværk på bakken, som man kunne kigge lige op på, når man steg af båden.

Det var et gammelt fæstehus under Christiansdal. Det gamle hus var blevet revet ned 1885 og det ny bygget ti år senere i cirka 1895. Der var både keglebane og skydebane. I slutningen af 1800-tallet konkurrerede det med pavillonen som dansested. Det siges at "Sorgenfri" fik Fyns første køleskab og begyndte med elektrisk forstærkning drevet af en petroleums-generator. Der var filmforevisning

1922 og majfester 1918-40. Stedet blev brugt til 1956 og nedrivningen begyndte 13/5-1966. Der står en mindesten.

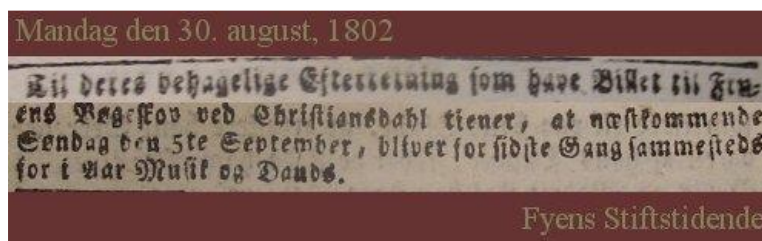
På dette sted anlagde Bentzon ca. 1810 en "romantisk have", hvor stierne nogenlunde er bevaret som stierne i dag. Området blev minimeret da togbanen blev bygget i 1874-76.

Nede ved broen oprettedes "Forst-botanisk Have" hvor man stadig kan se rester af beplantningen. Ideen var skovfoged Niels Jacobsen imod. Åfarten begyndte i 1882 med dampbåde med navne som "Odin" og "Sct. Alban" og blev organiseret sidst i 1880-erne, påvirket af at man byggede "pavillonen". Åen blev rensat for mudder for at lette sejladsen - som var til stor irritation for de, der boede "i skattely" med jord ned til åen. I 1930-erne begyndte man at bruge motorbåde, og sejladsen er en succes den dag i dag.⁴

Broen kaldes af nogle "Sorgenfri-broen", men den hører til "Erik Bøghs sti" fra 1912. Den er opkaldt efter vaudevilleforfatter og komponist som levede 1822-99. I 1951 erstattedes broen af den nuværende jern-beton-bro.

I avisen kunne man i 1802 læse:

Og i 1829:

I Anledning af D. D. K. K. H. H. Kronprindsesse Carolines og Prinds Frederik Ferdinands høje Formæling er bestemt et Bal i den saakaldte Fruens Bøgeskov, Søndagen den 2den August førstkommende. Til at tage Deel i denne almindelige Folke- og Glædesfest indbydes herved de respektive Indvaanere og Borgere heri Byen, samt Udenbyes. - Ballet aabnes Kl. 7 om Aftenen, og Billetter til samme kunne 2 Dage forud erholdes hos Hr. Kæmnerkasserer Haugsted heri Byen for 2. Mk. pr. Stk. - Odense den 27de Juli 1829. Baldirektionen.

(- den senere Frederik VII, hvis fader, kronprins Christian (VIII), blev ”forvist” som guvernør over Fyn efter at have støttet Norges grundlov.)

I 1830-40 dannedes Fruens Bøge forening, og der blev sat hegn op, og det kostede entre-billet at deltage i dans med videre. Kongelige har danset her og i ca. 1835 var Adam Oehlenschläger der.

På vej mod foreningens område lå der engang en hestestald på højre hånd. Før vi går ind på området, så kan vi kigge på Frihedsstøtten.

Så er vi ved Carlslund, som også var et gammelt fæstehus, men er siden udbygget.

Carlslund ca. 1900

Det er stadig et traktørhus med musik (jazz) om sommeren.

"Spejderhytten" ved siden af, er flyttet til stedet i 1878. Det var skydehus på Næsbyhoved Slotsbanke. Den er i sin tid opkaldt efter Frederik VII, som skød i skydeselskabet "Fredriksminde". Efter få års skydning i Fruens Bøge ved åen, flyttede skydeselskabet tilbage, men huset står der endnu.

Fruens Bøge Station blev bygget 1876, hvor Svendborgbanen blev oprettet. Hausted har tegnet den efter forbillede af Københavns "Klampenborg" hvor københavnere stod af når de tog på udflugt i kongens Dyrehave eller på Bakken. Stenene er fra Steenstrup Teglværk, og bygningerne er fredet. DSB står for vedligeholdelsen, og et millionbeløb er nu tiltrængt.

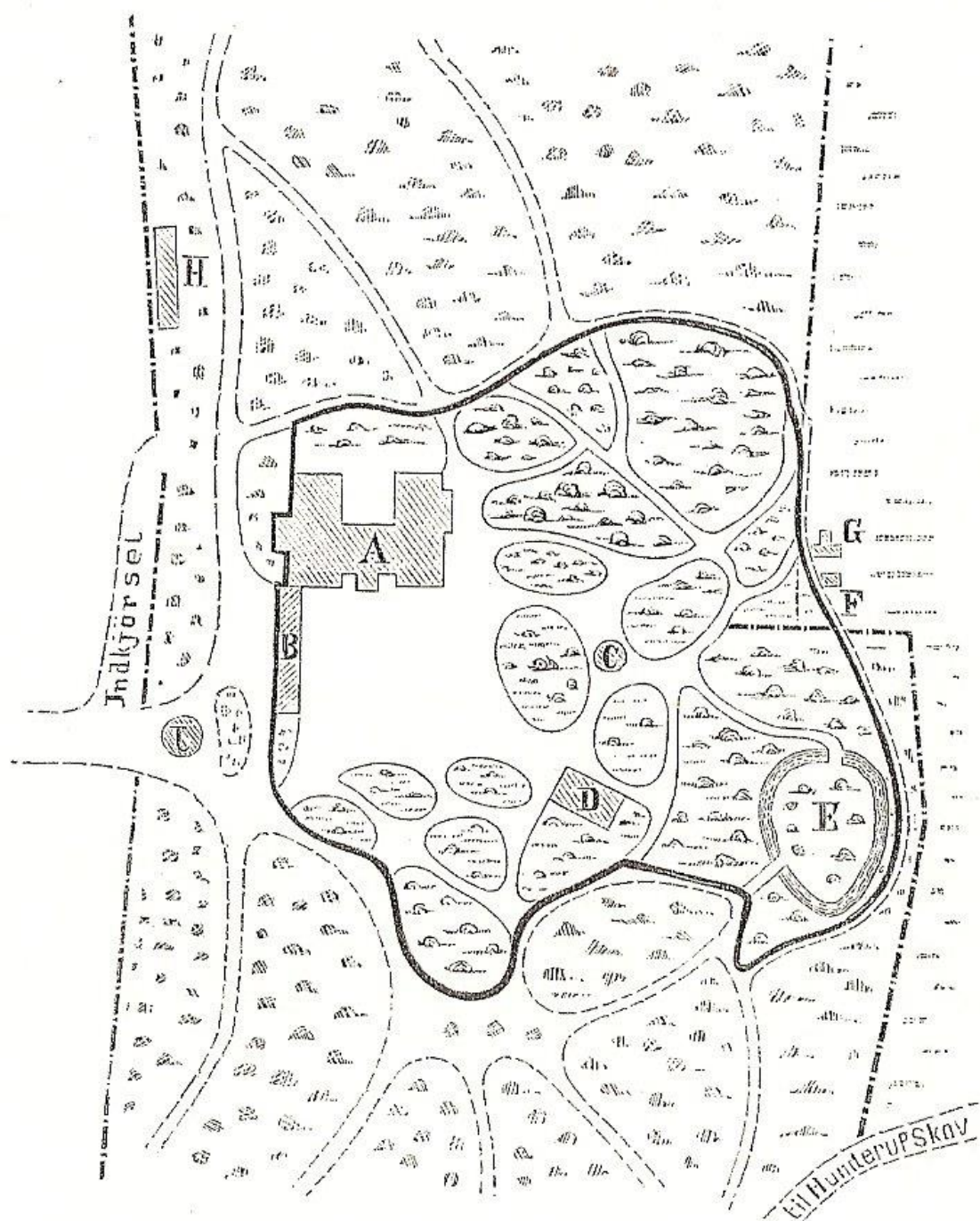
Klampenborg station

Fruens Bøge station 1909

Fra banens start var stationen mest et udflugtsmål og var kun åben fra 1. april til 30. september, men fra 1885 kørte damptoget året rundt.

Vi kan nu gå ind på selve området. Gennem tiden har der ligget 3-4 pavilloner. På pladsen, hvor bladet ligger i dag, lå oprindeligt "Humlehuset", hvor man tørrede humle til Kristiansdal. I 1850 blev den røde pavillon bygget og den blev i 1880 erstattet af "Pavillonen", som Mondberg var arkitekt til. Pavillonen blev brugt indtil 1930. Derefter blev den brugt til husvilde, hvorefter den begyndte at forfalde som ruin. Under 2. verdenskrig blev Skovpavillonen anvendt som dansk militærdepot. Ved tyskernes angreb på den 23. august 1943 fik den sit banesår. Den stod tom, til den blev revet ned i 1949 og træværket blev brugt i forbindelse med opførelsen af huse i Bolbro.

Kort over Foreningens Omraade.

A. Pavillonen.	F. Maskinhuset.
B. Tilskuertribunen.	G. Skydehuset.
C. Musikpavillonen.	H. Hestestalden.
D. Skovfogedboligen.	I. Frihedsstotten.
E. Sneglebakken.	

Gik man ind på pladsen, havde man Skovpavillonen til venstre:

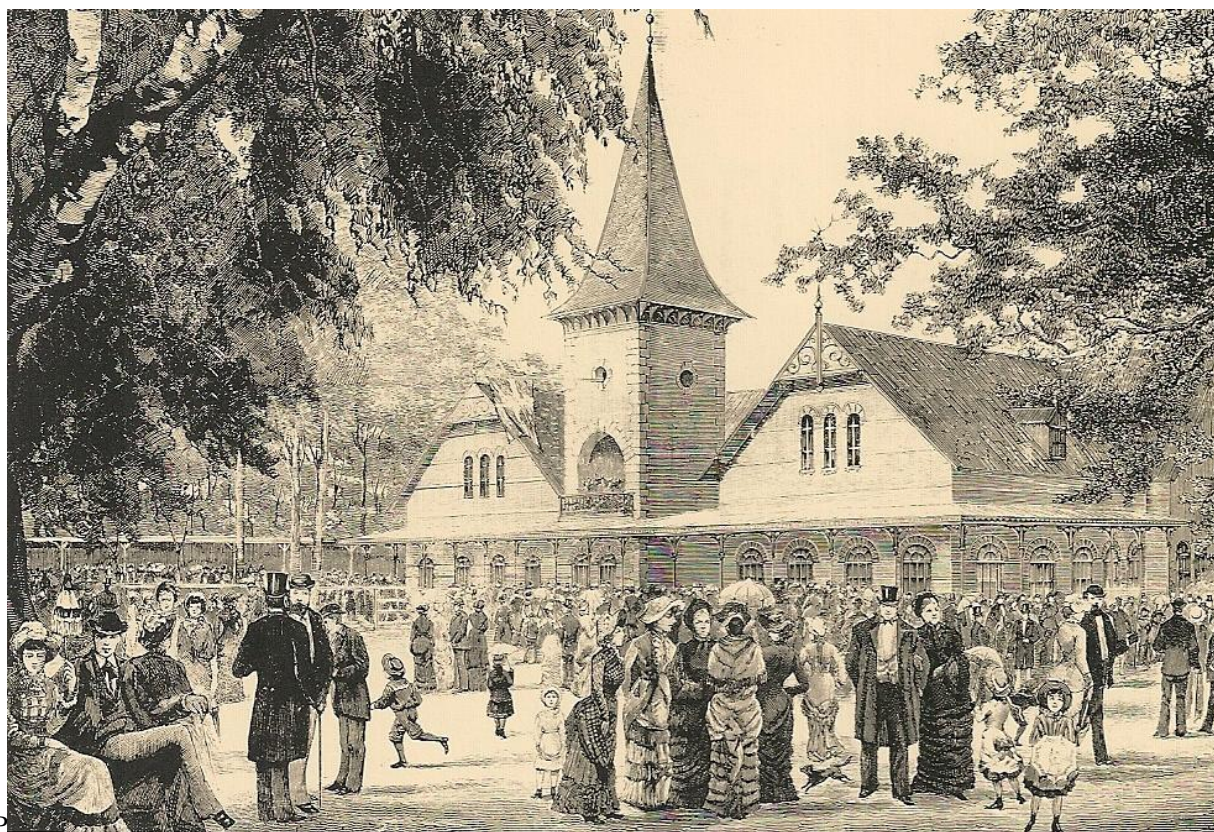

*I forbindelse med landmandsforsamlingen i Odense 1863,
var der også fest i Fruens Bøge.*

”Den gamle Pavillon” ses på ovenstående billede. Det ser ud til, at musikerne sidder på en balkon på første sal. Til venstre i billedet ses tilskuer-tribunen.

I tiden omkring 1860 havde infanteriets 5. bataljon, som var blevet forlagt fra Rendsborg til Odense, et glimrende musikkorps. Det spillede til dans om sommeren i Fruens Bøge, men indledte med en lille friluftskoncert af en times varighed.

Tilstrømningen til Skovpavillonen i Fruens Bøge var så stor, at man i 1882 nedrev den gamle pavillon og opførte en større med tårn og flotte forsirede gavle. Den nye, der ses her på billedet, stod færdig i 1883. Som en vest-fløj lå tribunen stadig.

Denne nye pavillon rummede alt, hvad foreningen kunne begære: en festsal på 240 kvadratmeter, aftrædelsesværelser for damer og herrer, orkesterrum, restaurations- eller konditorilokale, buffetrum, spiserum, anretningsrum, fadebur, spisekammer, køkken og adskillige værelser. Endvidere var der øl- og vinkælder samt viktualiekælder og vaskerum.

På pladsen var også en musikpavillon

.Musikken var hornmusik - elektrisk forstærkning fandtes jo ikke.

Foran såvel den gamle som den nye pavillon var der en dansestrade. I 1890 var den ”vokset” til 815 kvadratmeter og dermed blandt landets største - hvis ikke ”den” største.

Danse-Estraden set fra Promenade-Terrassen med musik-tribunen i baggrunden.

Fruens Bøge forening var omkring 1875 for embedsmænd, officerer og købmænd. Senere også underofficerer med god opførsel. Dans skulle 1875-1900 forgå "med hvide hansker". Medlemmernes børn kunne ikke komme med hvis de var af den lavere stand (opvarter, kusk, stuepige osv.), hvilket har ført til nogle retssager. Men efterhånden kunne flere blive medlemmer.

Omkring år 1900 havde Skovforeningen cirka 2000 medlemmer. (1041 familier og 589 enkeltpersoner). Når vejrguderne viste sig fra deres bedste side, var det derfor almindeligt med et fremmøde på 3-4.000 mennesker - svarende til godt 10 % af byens befolkning. Var vejrguderne derimod i dårligt humør, kunne de fremmødte samles i festsalen på blot 240 kvadratmeter.

I dårligt vejr kunne det også ske, at sammenkomsten blev aflyst. I så fald blev det ”annonceret” på Hempels Taarn ved Gråbrødre Plads. I dette tårn blev der ved hver

sammenkomst hejst et flag klokken 2 om eftermiddagen, og hvis det blev halet ned inden klokken 5, betød det, at arrangementet var aflyst.

Med hensyn til selve dansen blev den ledet og overvåget af danseinspektører. De første inspektører var foreningens bestyrelsesmedlemmer, også kaldet directeurer, og deres repertoire bestod af runddans som vals, Wienervals, Holstenvals (Galop), Tyrolervals, Hamborgervals (polka), Galopade og Mazurka.

I 1853 blev directeurerne erstattet af en danseinspektion bestående af ”dannede unge Mennesker, som tillige vare flinke Dansere”. Herefter kom der flere mindre kendte danse til såsom Galopin, Varsovienne, Lotte ist todt, Rheinländer etc. I 1890 var der 12 af den slags danseinspektører, og til deres held var det ikke alle fremmødte, der deltog i dansen. Mange kom blot for at høre den indledende koncert - eller iagttage de dansende.

Gik man over pladsen kom man til skovfogedhuset:

Det blev opført i 1800-tallet. Den sidste beboer, skovfoged Niels Jacobsen, boede i huset godt 70 år, og huset blev nogle år efter nedrevet i 1982.

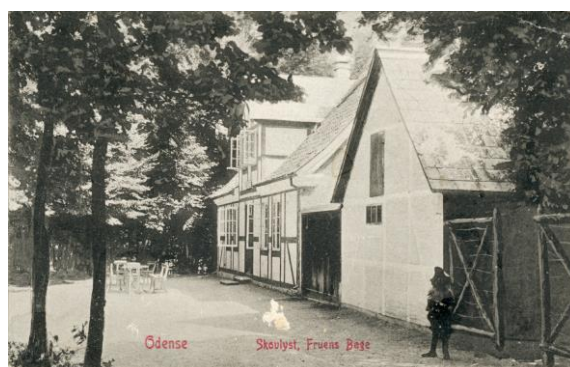
Bagved var en ”snegle-bakke”.

På den anden side af vejen lå "Røde Hus". Det blev opført 17/11-1872 og der var et klausul, at den der fæstede SKAL holde beværtning og keglespil.

I "Røde Hus" var de "liv i kludene" i mellemkrigstiden. Det siges, at der i 1930 kunne være 7-800 mennesker! Det fungerede indtil 1960. Der findes blandt andet foto fra 1904.

Hvor parkeringspladsen er nu lå "Skovlyst", også tidligere fæstehus. De pænere folk gik ikke på "Røde Hus" men sivede på "Skovlyst" ved 22-22:30-tiden.

Efter 1945 er det slut med forlystelserne i Fruens Bøge.

Hvor Restaurant "skoven / "Jensens Bøfhus" ligger i dag, lå "Bøgskovhuset". Der er siden middelalderen gået en vej fra Hunderup hertil, hvorfra man skulle sejle over åen. ved siden af havde man rejst et telt, hvor man kunne slukke tørsten inden "overfarten" H. C. Andersen har i 1820 nævnt dette telt. I 1870-erne har man lagt løse træbroer over åen om sommeren, men de er gået til i løbet af året. I 1882 byggede man den første bro, cirka 100 meter nordligere end den nuværende.

Øvre ved rundkørslen lå spurvognens hovedlinjes anden endestation:

Den blev i 2007 ombygget til et ishus.

I 1917 kom arkitekt Ryder med en plan for et stort parkområde, hvilket kunne lette det tiltagende industriby-bebyggelse. Han foreslog Fruens Bøge som "folkepark" i stil med Dyrehaven ved København og Marselisborg i Århus.

Øen lidt længere nede ad åen blev anlagt omkring 1927.

Som beskæftigelsesprojekt blev Skovsøen gravet i 1928 ofte af 4-500 mand ad gangen. I 1941 blev Sejrskovvej gravet af samme årsag, og "Den fynske Landsby" begyndte også som et beskæftigelsesprojekt.

TIDS-TAVLE

- ca. 1200 Dalum Kloster grundlægges
- 1249 Dalum kloster som "Monasterii Dalumensis".
- 1620 Ellen Marsvin blev lensmand
- 1682 Dalum kloster skiftede navn til Christiansdal
- ca. 1750 Udflugt til "Fruens Bøge"
- 1764 Chr. Bentzon overtog Christiansdal
- 1802 Avisannonce med Musik og Dans i Fruens Bøgeskov ved Christiansdahl

- 1810 Bentson på Christiansdal grundlagde en "romantisk have"
- 1820 H. C. Andersen nævner teltet ved overfarten i Hunderupskoven
- 1829 H. C. Andersen fortæller om Udflugt til Christiansdals Skov, der også kaldes Fruens Bøge

- 1829 Bal i "den saakaldte Fruens Bøgeskov" i anledning af Frederik (d. 7)'s bryllup.
- ca. 1835 Adam Oehlenschläger besøger Fruens Bøge
1850 "Den røde Pavillon" blev bygget.
- ca. 1850 Skovfogedboligen blev opført.
1872 "Røde Hus" blev opført - beværtning og keglespil.
1874 Man begyndte at bygge togbanen
1875 Kommunen købte Christiansdal
- ca. 1875 Løse træbroer over åen i Hunderupskoven
1876 Fruens Bøge Station blev opført og toget kørte kun 1/4-30/9.
1878 "Spejderhytten" blev flyttet til stedet som skydehus
1882 Et aktieselskab danner åfarten
- ca. 1882 Skydningen flyttes fra "Spejderhytten" tilbage til Næsbyhoved Slotsbanke.
- ca. 1882 Den røde Pavillon blev erstattet af "Pavillonen"
1882 Den første bro i Hunderupskoven blev bygget.
1885 Det gamle "Sorgenfri" blev revet ned.
1885 Damptoget udvidede driften og kørte nu året rundt til Fruens Bøge Station
1895 Sommerrevyen "Fra Flakhaven til Fruens Bøge"
- ca. 1895 Det ny "Sorgenfri" blev bygget
1906 Sct. Hedvig Søstrenes Kongregation overtog Christiansdal og kalder det igen Dalum kloster
- ca. 1910 Niels Jacobseb flyttede ind i Skovfogedhuset og boede der i 70 år.
1911 Sporvogne i Odense
1912 Erik Bøgghs sti med bro oprettes
- ca. 1913 Åfarten lukkede på grund af konkurrencen fra sporvognene.
1914 Den "nye" banegård (Musikbiblioteket) bygges.
1917 Arkitekt Ryder foreslog Fruens Bøge bygget som en "Folke-park".
1918 Årlige majfester begynder i "Sorgenfri"
1922 Filmforevisninger i "Sorgenfri"
1927 Øen i Hunderup skov blev anlagt
1928 Skovsøen blev gravet
1930 Zoologisk Have åbnes
1930 Man stopper med at bruge "Pavillonen". Husvilde kunne nu bo der.

- 1932 Åfarten genoptages
- ca. 1932 Åfarten begyndte at bruge motorbåde i stedet for dampbåde.
- 1940 De årlige majfester i "Sorgenfri" ophørte
- ca. 1940 Fruens Bøge forening dannes og indhegner området.
- 1941 Den Fynske Landsby blev grundlagt og Sejrskovvej blev gravet.
- 1943 "Pavillonen" blev alvorligt beskadiget under et tysk angreb
- 1945 Slut med forlystelserne i Fruens Bøge
- 1949 "Pavillonen" blev revet ned - eller var det i 1962?
- 1951 Erik Bøgghs sti får en jern-beton-bro
- 1952 Sporvognene nedlægges.
- 1956 "Sorgenfri" går af brug
- 1966 "Sorgenfri" blev revet ned.
- 1970 "Røde Hus" holdt op med at fungere
- 1982 Skovfogedboligen blev revet ned.
- 2007 Sporvognens endestation blev ombygget til et ishus

KILDER:

¹ Vibeke Brandt: "Sejle op ad åen", 1990.

² Odense Bys Historie "Mod bedre tider Odense 1789-1868", 1986

³ [http://historiskatlas.dk/Dalum_Kloster_\(38\)](http://historiskatlas.dk/Dalum_Kloster_(38)) og Per H. Jacobsen: "For himmerigets Skyld", 2005

⁴ Rundvisning med museumsinspektør Henrik Harnow, 2012

BILLEDER:

Nogle billeder er fra ovennævnte bøger, og en del er fra <http://odensebilleder.dk/billedstart.asp> og endelig er nogle gadefotos fra Google Maps.